Artur Sobiela

„TARTAK RAPHAELSOHNÓW – HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ”

CENTRUM TECHNIKI I ROZWOJU REGIONU „MUZEUM NOWOCZESNOŚCI” W OLSZTYNIE

1. *Ulotka informacyjna o wystawie.*

Od 27 kwietnia do 27 lipca 2016 roku prezentowana była w sali wystaw czasowych Centrum Techniki i Rozwoju Regionu „Muzeum Nowoczesności” Miejskiego Ośrodka Kultury w Olsztynie wystawa autorstwa Rafała Bętkowskiego zatytułowana „Tartak Raphaelsohnów – historia i współczesność”. Prezentowała dzieje obiektu, wpisującego się od 1884 roku w stale zmieniający się pejzaż olsztyńskiego zakola Łyny, raz to ujawniając jego pierwotną funkcję tartaku przemysłowo-handlowego, innym razem to kolejne oblicza: zaplecza miejskich zakładów komunikacyjnych, zdewastowanego pustostanu, w końcu placówki o charakterze edukacyjno-kulturalnym.

2. *„Muzeum Nowoczesności" w Olsztynie. Zwiedzanie wystawy podczas nocy muzeów 14 maja 2016 roku. Fot. Artur Sobiela.*

Pogmatwane dzieje zapomnianego przez wiele lat budynku zostały przedstawione na 11 planszach wystawienniczych, z czego trzy pierwsze, zatytułowane kolejno „Od piły wodnej do tartaku parowego", „Tartaki na Warmii i w Olsztynie" oraz „Tartak przemysłowo-handlowy" stanowiły materiał wstępny o charakterze edukacyjnym, pozwalający zapoznać się zwiedzającym z globalnymi i regionalnymi dziejami przemysłu drzewnego oraz schematem produkcji w czasoprzestrzeni standardowego tartaku parowego. Wyposażony w niezbędną wiedzę na temat specyfiki produkcji tartacznej widz mógł zapoznać się z kolejnymi planszami dotyczącymi już ściśle opisywanego obiektu, jego pierwotnych właścicieli, jak i kolejnych użytkowników – od wprowadzającej planszy zatytułowanej „Dzieje zakola Łyny", poprzez ukazujące rozkwit tego miejsca plansze „Olsztyńscy Raphaelsohnowie", „Firma Raphaelsohnów", „Nowe wcielenie starego tartaku", prezentującą zapomniane dzieje obiektu planszę „Powojenne czasy", aż po plansze prezentujące starania konserwacyjne i rewitalizacyjne związane z obiektem nad Łyną: „Na ratunek", „Dyskusje i projekty", „Rewitalizacja".

Siłą wystawy w Muzeum Nowoczesności jest unikatowa warstwa ikonograficzna prezentowanych materiałów. O ile temat ogólnej historii Tartaku Raphaelsohnów, głównie dzięki popularyzatorskiej aktywności autora wystawy, został już przybliżony szerszemu gronu zainteresowanych historią Olsztyna, to bardziej szczegółowa prezentacja, wzmocniona wspomnianą bogatą ikonografią, stanowiła główny atut wystawy. Nierzadko unikatowe materiały i fotografie pozyskane zostały już w trakcie pracy autora w Muzeum Nowoczesności i pochodzą ze zbiorów prywatnych osób związanych z rodziną Raphaelsohnów czy powojennych użytkowników budynku. Jeśli chodzi o materiały rodzinne Raphaelsohnów, szczególnie zwraca uwagę fotografia ślubna

Gertrud Raphaelsohn i Hermanna Falka z 1910 roku, która stanowi dowód na głęboką asymilację olsztyńskich Żydów z kulturą i państwem niemieckim. Widać na niej również budowniczego tartaku nad Łyną, Louisa Raphaelsohna. Pierwszy raz była również prezentowana na tej samej planszy karta informacyjna pochodząca z Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie, obrazująca wojenne losy Hugo i Gertrud Raphaelsohnów, sporządzona przez ich syna Lou, jedynego z olsztyńskich Raphaelsohnów, któremu udało się uniknąć losu pobratymców, skazanych na śmierć podczas Zagłady.

Bardzo interesująca była również plansza „Powojenne czasy", na której opis powojennych dziejów budynku (z naciskiem na lata 50. XX wieku), stanowiący przez lata najmniej rozpoznany okres w jego historii, wzmocniony został znakomitymi fotografiami, pochodzącymi z prywatnego zbioru rodziny Turowskich. Jako że rodzina ta była jedną z kilku familii zamieszkujących wówczas historyczny budynek Tartaku Raphaelsohnów, zwiedzający miał szansę obcować ze zdjęciami prezentującymi bardzo „żywą" historię: na fotografiach widać dzieci dorastające w cieniu położonej naprzeciw zajezdni trolejbusowej czy bawiące się w piaskownicy na podwórku obok budynku, rodzinę siedzącą w kuchni czy przyjęcie komunijne urządzone w mieszkaniu państwa Turowskich. Ale nie tylko warstwa „rodzinna" prezentowanych na tej planszy zdjęć przykuwała uwagę: widać na nich również elementy należące do historii Miejskich Zakładów Komunikacyjnych w Olsztynie, m.in. wóz do naprawy trolejbusowej sieci trakcyjnej garażujący w budynku niegdysiejszego tartaku czy trolejbus ostatniej z kursujących linii nr 4 stojący na tle sąsiedniego budynku dawnego tartaku firmy Josef Orlowski & Co.

Fotografie, dokumenty, ryciny i plany wzbogaciły też znacząco inne plansze, pozwalając uczynić nierzadko treść opisu bardziej czytelną dla zwiedzającego. Plan tartaku parowego, pochodzący z wzorcowego przedwojennego podręcznika Kisiela i Żerebeckiego pozwala zapoznać się ze schematem pracy takiej jednostki przemysłowo-handlowej, zrozumieć dwukondygnacyjny charakter tartaków parowych, logikę układu maszyn w przestrzeni hali produkcyjnej oraz na poziomie siłowni i maszynowni. Zdjęcie z 1935 roku zamieszczone na planszy „Nowe wcielenie starego tartaku" ukazuje z kolei budowę dzisiejszej ulicy Kościuszki, a plany inwentaryzacyjne dokładnie wytyczające powojenne podziały wewnętrzne budynku stanowią cenne uzupełnienie materiału zdjęciowego wspomnianej planszy „Powojenne czasy". W końcu też pojawiają się tak szczegółowe materiały jak wniosek złożony 7 sierpnia 2007 roku przez Stowarzyszenie na rzecz Ochrony Krajobrazu Kulturowego Mazur „Sadyba" o wpisanie budynku do rejestru zabytków wraz z potwierdzeniem nadania pisma! Warto też zwrócić uwagę na obecność materiałów cennych, jeśli chodzi o najnowszą historię obiektu, zwłaszcza fragmenty obrazujące zmiany w projekcie architektonicznym zrewitalizowanego budynku autorstwa Mariana Ceynowy i Iwony Malinowskiej-Klimek.

Planszom wystawienniczym towarzyszyło sześć gablot ekspozycyjnych, w których zaprezentowane zostały przedmioty znalezione podczas prac ziemnych towarzyszących rewitalizacji Tartaku Raphaelsohnów. Wśród zgromadzonych przedmiotów wyróżniał się fragment winiety przystanku trolejbusowego z napisem w języku niemieckim, elementy wyposażenia tartacznego (zwłaszcza piły trakowe) oraz zdobione fragmenty pieca kaflowego, pochodzącego prawdopodobnie z kamienicy rodziny Raphaelsohnów. W jednej z gablot wyeksponowano również dokumentację historyczno-architektoniczną budynku sporządzoną około 1994 roku. Całości ekspozycji towarzyszył prezentowany na ekranie pokaz slajdów z prac rewitalizacyjnych, skonstruowany na zasadzie obrazu „przed" i „po" rewitalizacji konkretnych fragmentów przestrzeni obiektu i terenu wokół budynku.

Wystawa czasowa „Tartak Raphaelsohnów – historia i współczesność" Rafała Bętkowskiego pozwoliła na udostępnienie szerszej publiczności obrazu skomplikowanych, a niekiedy nawet dramatycznych losów budynku nad Łyną, jego właścicieli, użytkowników, a nawet osób zaangażowanych w ratowanie obiektu. Forma ekspozycji pozwoliła na rozszerzoną prezentację dziejów Tartaku, zwłaszcza w warstwie ikonograficznej i dotyczącej pozostałości materialnych.

Artur Sobiela

Wystawa „Tartak Raphaelsohnów – historia i współczesność", autor Rafał Bętkowski; Centrum Techniki i Rozwoju Regionu „Muzeum Nowoczesności" Tartak Raphaelsohnów, Olsztyn, ul. Knosały 3b.